

והזרתי לאחורי לראות מי יעמוד אחורי, שאף בפני הבעלים⁽⁵⁴⁾ אני אומרה! הרי שאין זו לשון הרע. פירוש נוסף: שאם באו הבעלים ואמרו למה אמרת כך, לא חזרתי בי לאמר, לא אמרתי! אלא בפניהם הודיתי, [לפי שמתחלה אמת אמרתי — רש"י שבת קיח:]. [ראה חפץ חיים כלל ג', בבאר מים חיים ססק"ב בשם תשובות מהר"י ברונא, בביאור דברי רש"י].

אמר רבה בר רב הונא: כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא שהבעלים אמרוה בפני ג' אנשים, המגלה אותה לית בה משום לישנא⁽⁵⁵⁾ בישא! מאי טעמא? שהבעלים שאמרוה גילו דעתם, שאם מגלה אותו אינו חושש, כי יודע הבעלים כשאמר אותה בפני שלשה, שסופה להתגלות, כי חברך ששמע את הדברים חברא אית ליה ומגלה לחבירו,

א-טו

וחברא דחברך לכשישמע, גם כן חברא אית ליה ומגלה לו, עד שיוודע הדבר. [וגם אם האחד לא יגלה, השנים יעידו עליו ולא יוכל לכפור — מהרש"א].

כי אתא רב דימי, אמר: מאי דכתיב: "מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם [אותה ברכה] קללה תחשב לו" לרעהו? באיזה אופן: כגון דמוקלע לאושפיזא [נתארח באכסניא], וטרחו קמיה שפיר [וטרחו לפניו יפה], למחר נפיק יתיב בשוקא [ויוצא למחר ויושב בשוק] ואמר: רחמנא ניברכיה לפלניא⁽⁵⁶⁾ דהכי טרח קמאי [יברך ד' את פלוני המארח, שכך טרח לפני], ושמעין אינשי אלימים שפלוני עשיר, ואזלין ואנסין ליה הולכים ואונסים את ממונו. פירוש נוסף — יתארחו אצלו עד שיגמר ממונו.

דעת הרשב"ם בכבא בתרא שמדובר כשאדם עבר וסיפר לשון הרע גמורה בפני שלשה, ואמנם הוא ודאי עבר באיסור לשון הרע, אבל לשומעים מותר לספר את הסיפור לאחרים כי זה כבר נהיה דבר מפורסם, ויש הרבה תנאים להיתר זה כמו שביאר בחפץ חיים, והרבה ראשונים חולקים על עיקר ההיתר כי יש להם פירוש אחר בגמרא.

ודעת התוספות בכבא בתרא שמותר לספר לשון הרע בפני שלשה אנשים, כיון שזה נהיה מפורסם הרי זה כמו שמספר בפניו, ובפניו אין איסור לשון הרע. אך החפץ חיים הקשה על שיטה זו קושיות רבות ולכן נטה לפרש את דבריהם באופן אחר.

56. הקשה הרא"ש [הובא בשטמ"ק] מהגמרא בברכות שמבואר אורח טוב אומר כל מה שטרח בעל הבית וכו' כמה בשר הביא לפני? ותיריך

54. כתב הגרא"מ הורביץ שלעיל מבואר שמותר בפני הבעלים, וכאן נוסף יותר שגם אם היה אומר זאת בפני הבעלים מותר, ואפילו שלא בפניהם.

55. בביאור דברי הגמרא האלו הביא החפץ חיים [כלל ב] ארבע שיטות בראשונים. דעת רש"י כאן שמדובר באדם שגילה את סודותיו או דברי גנאי על עצמו שאסור לשומע לגלות זאת בלי רשותו, אבל אם היה הסיפור לפני שלשה אנשים מותר להם לספר לאחרים, כי מזה שסיפר לשלשה מוכח שלא איכפת לו שיתפרסם.

התוספות כאן מפרשים שמדובר כשאדם מספר על חבירו דבר יש לו שתי משמעויות לטוב ולרע, ולפי הצורה והניגון שמספר מבינים למה הוא מתכוון, וכזה דבר מותר לספר בפני שלשה כי יודע שבודאי יגיעו הדברים לזה שסיפר עליו ונזהר לומר בצורה שאין בה גנאי.

לא הוה שמוע לי הך מילתא, ואי הוה שמועא לי — קוימתה [הייתי מקיימה]!

אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: על שבעה⁽⁶⁰⁾ דברים נגעים באין: על לשון הרע, ועל שפיכות דמים, ועל שבועת שוא, ועל גילוי עריות, ועל גסות הרוח, ועל הגזל, ועל צרות העין.

על לשון הרע, דכתיב: מלשני⁽⁶¹⁾ בסתר רעהו אותו "אצמית", וכמבאר לעיל שמשמע צרעת.

על שפיכות דמים, דכתיב: "וישב אבנר חברון ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי ויכהו שם החומש וימת וגו'". וישמע דוד מאחרי כן ויאמר וגו' ואל יכרת מבית

תני רב דימי אחוה דרב ספרא: לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו יותר⁽⁵⁷⁾ מדאי שמתוך טובתו⁽⁵⁸⁾ בא לידי רעתו, שכשהוא מספר בטובתו יותר מדאי, הוא עצמו אומר: חוץ ממדה רעה זו שיש בו, או אחרים שומעים שזה משבח, ואומרים: הלא מדה רעה זו בידו.

איכא דאמרי: לא רב דימי אמר זאת, אלא כך היה המעשה: רב דימי, אחוה דרב ספרא חלש [חלה], על רב ספרא לשילולי ביה [נכנס רב ספרא אחיו לבקר] אמר ליה רב דימי לרב ספרא: תיתי⁽⁵⁹⁾ לי דקיימי כל דאמור רבנן [שקיימתי כל דברי חכמים]! אמר ליה רב ספרא הא מי, [האף זן] קוימת: לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו? אמר ליה רב דימי:

59. הביא הגרי"ז, שבתוספות בכורות [ב ב] מבאר שהלשון "תיתי לי" שייך על דבר שלא חייבים מעיקר הדין וזו מעלה יתירה מי שנוהג בו.

ותמה הגרי"ז, שהרי לקיים דברי חכמים זה חיוב גמור ואיך שייך על זה תיתי לי.

60. ביאר המהרש"א שיש שבעה סוגי נגעים כמובא במשנה בנגעים, ושבעה דברים אלו כל אחד לפי חומרתו כך הוא הנגע שבא עליו.

61. הקשה הרא"ש [הובא בשטמ"ק] שהרי זה פסוק בתורה "זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים" והיינו שנענשה בצרעת על זה שדיברה לשון הרע.

ותירץ, שבמרגלים מצאנו שדיברו לשון הרע ונענשו בעונש אחר, ולכן מביאים את הפסוק "אותו אצמית" שמבאר בו שהעונש המיוחד ללשון הרע הוא בנגעים.

הרא"ש, ששם מדובר שאומר זאת בין אנשים טובים שאין חשש שאזלין ואנסין ליה.

57. כך פירש רש"י, וביאר הרש"ש שהוקשה לרש"י ממה שמצאנו בש"ס הרבה פעמים שדיברו בשבח החכמים, ולכן פירש רש"י שהאיסור רק לשבח יותר מדי שזה מביא לידי גנות, והרמב"ם מפרש שהאיסור הוא לספר בשבח בפני שונאיו שאינם יכולים לסבול את שבחו ויספרו בגנותו אבל בפני אוהביו מותר.

58. הרמב"ם [פ"ז מדעות ה"ד] אומר שזה אבק לשון הרע בזה שגורם ללשון הרע, וסיים שעל זה אמר הכתוב "מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קלה תחשב לו", והיינו ששם אינו אומר דבר רע אלא להיפך משבח אותו ועל ידי השבח נגרם לו נזק שאנסין ליה, והוא הדין כאן שעל ידי שמשבח אותו יבואו לספר בגנותו, ומובן מאד שהסמיכה הגמרא את שני הדינים זה לזה כי יסודם אחד.

יובא זב ומצורע וגו'".

ועל שבועת שוא, דכתיב: "וישב [נעמן] אל איש האלקים [אלישע] וגו' ויאמר הנה נא ידעתי כי אין אלקים בכל הארץ כי אם בישראל ועתה קח נא ברכה מאת עבדך. ויאמר [אלישע] חי ד' אשר עמדתי לפניו אם אקח וגו' ויפצר בו וימאן. ויאמר גיחזי נער אלישע איש האלקים הנה חשך אדוני את נעמן הארמי הזה מקחת מידו את אשר הביא חי ד' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה. וירדוף גיחזי וגו' ויאמר [לנעמן] שלום אדוני שלחני לאמר וגו' תנה נא לחם ככר כסף וגו'. ויאמר נעמן הואל [השבע ששלחך אלישע!] קח ככרים וגו'. וכתוב: ויאמר [אלישע] אליו [אל גיחזי] וגו' העת לקחת את הכסף וגו'. וצרעת נעמן תרבק בך ובזרעך לעולם וגו'.

ועל גילוי עריות, דכתיב [כשלקח פרעה את שרה]: "וינגע ד' את פרעה נגעים גדולים וגו'".

ועל גסות הרוח, דכתיב: "ובחזקתו [של עוזיהו] גבה לבו עד להשחית וימעול בד' אלקיו ויבא אל היכל ד' להקטיר על מזבח הקטורת. ויבא אחר עזריהו הכהן ועמו כהנים וגו'. ויעמדו על עוזיהו המלך ויאמרו לו לא לך עוזיהו להקטיר וגו'. ויזעף עוזיהו ובידו מקטרת להקטיר ובזעפו עם הכהנים והצרעת זרחה במצחו".

ועל הגזל, דכתיב [לגבי נגעי בתיס]: "וצוח הכהן ופנו את הבית", ותנא: הוא [בעל הבית המנוגע] כנס ממזון שאינו שלו אלא מגזל, יבוא הכהן ויפזר ממזונו!

ועל צרות העין, דכתיב [לגבי נגעי בתיס]:

ובא "אשר לו הבית" והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית, ותנא דבי רבי ישמעאל: מי שמויחד ביתו כלי תשמישו לו, שלא השאילם לאחרים!

ומקשינן: איני? איך אמרת שנגעים באים על לשון הרע, והא אמר ר' ענני בר ששון שבגדי כהונה מכפרים עליו, שאמר: למה נסמכה פרשת בגדי כהונה בפרשת תצוה לפרשת קרבנות המילואים? לומר לך: מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין, [וכמו שמפורש בהמשך, שלשון הרע מתכפרת במעיל]:

כתונת מכפרת על כלל הציבור שנענשים על ידי שפיכות דמים של היחיד שהרג [ככתוב: "כי הדם הוא יחניף את הארץ וגו'"], דכתיב: "ויטבלו [אחי יוסף] את הכתונת בדם", ורמזו הוא לעתיד, שכפרת שפיכות דמים על ידי כתונת, שטבילה היינו כפרה [רש"י זבחים פח:].

מכנסים מכפרים על כלל הציבור שנענשים על גילוי עריות של היחיד [ככתוב: "ותטמא הארץ [בעריות] ואפקוד עוונה עליה"], דכתיב: "ועשה להם [לכהנים] מכנסי בד לכסות בשר ערוה", לחפות על גילוי עריות [רש"י שם].

מצנפת מכפרת על גסי הרוח, כדרבי חנינא, דאמר רבי חנינא: אמר הקב"ה, יבוא דבר שבגובה על הראש ויכפר על מעשה גובה שהוא גסות הרוח וגבהות הלב.

אבנט מכפר על הרהור הלב — שמכפר אחיבא דאיתיה [על מקום שנמצא האבנט], שהיו הכהנים חוגרין האבנט כנגד אצילי ידיהן, דהיינו כנגד הלב, וכמו שלמדו

בזבחים יט. מ"ולא יחגרו ביזע" [רש"י שם].
חושן מכפר על הדינין, דכתיב: "ועשית חושן משפט".

אפור מכפר על עבודה זרה, דכתיב: "אין אפור — ותרפים", בזמן שאין אפור יש עוון תרפים.

מעיל מכפר על לשון הרע: אמר הקב"ה, יבוא דבר שבקול שפעמוני המעיל משמיעים קול, ויכפר על מעשה הקול שהוא לשון הרע.

ציץ מכפר על מעשה עזי פנים, — כתיב הכא בציץ: והיה על "מצח" אהרן, וכתיב התם: "ומצח" אשה זונה היה לה, דהיינו עזות פנים כזונה.

ועתה קשה שכאן משמע שהמעיל מכפר על לשון הרע, ולמעלה אמרנו שנגעים באים על מספר לשון הרע?

ומשנינן: לא קשיא, הא מדובר דאהנו מעשיו [שהועילו מעשיו] בלשונו הרעה, שנתקוטטו על ידו. והא דלא אהנו מעשיו. אי אהנו מעשיו אתו נגעים עליה, אי לא אהנו מעשיו מעיל מכפר⁽⁶²⁾.

ועתה מקשים על המימרא של ר' ענני בר ששון, שבגדי כהונה מכפרים על האחרים שנענשים על שפיכות דמים של אחר, ועל לשון הרע: והא אמר ר' סימון, אמר רבי יהושע בן לוי: שני דברים לא מצינו להם בקרבנות, כפרה, (בדבר אחר) ומצינו להם כפרה בדבר אחר ואלו הם: שפיכות דמים, ולשון הרע.

ומפרש לה: שפיכות דמים מצינו לו כפרה לאחרים [ולא להורג] בעגלה ערופה, שהיא באה על מעשה שפיכות דמים.

ולשון הרע מצינו לו כפרה בקטורת, דתני ר' חנינא: למדנו לקטורת שמכפרת, דכתיב [במגיפה שהיתה במדבר, אחר מעשה קורח]: "ויתן [אהרן] את הקטורת ויכפר על העם", ותנא דבי רבי ישמעאל: על מה קטורת מכפרת, על לשון הרע! אמר הקב"ה, יבוא דבר שבחשאי קטורת שמקטירין אותה בחשאי, [שהכהנים יוצאים משם בשעת ההקטרה, כמבואר במסכת יומא] ויכפר על מעשה חשאי לשון הרע שאומרים אותה בחשאי.

ועתה קשיא שפיכות דמים שאמרנו לעיל שבגדי כהונה מכפרים על האחרים שנענשים על ידי השופך דמים, אשפיכות דמים שנאמר כאן שעגלה ערופה מכפרת עליהם.

62. וכתבו התוספות, שזה גם התירוץ על הסתירה בשפיכות דמים וגילוי עריות, שבשפיכות דמים כשאהנו מעשיו והרג דינו בנגעים, ואם רק הלבין את פניו אז כפרתו על ידי כתונת.

ובגילוי עריות אם עשה גופו של איסור דינו בנגעים, ואם עשה דבר שמעיין גילוי עריות כמו

שנאמר על בני עלי שמתוך שהשהו את קיני הנשים כאילו שכבוס, דבר זה כפרתו במכנסים. והרא"ש [מובא בשטמ"ק] הוסיף שגם לענין גסות הרוח זה החילוק, שאם עשה מעשה מתוך גבהות לבו כמו עוזיהו שבא לעבוד בבית המקדש הוא נידון על זה בנגעים. אך אם לא עשה מעשה ורק חטא בלבו כפרתו במצנפת.

וקשיא לשון הרע שאמרנו לעיל שבגדי כהונה מכפרים עליו, אלשון הרע שנאמר כאן שקטורת מכפר עליו?

ומשינין:

שפיכות דמים אשפיכות דמים לא קשיא, הא זה שאמרנו שבגדי כהונה מכפרים על שפיכות דמים ידיע מאן קטליה [שידוע מי ההורג], והא שנאמר כאן שעגלה ערופה מכפרת על שפיכות דמים, דלא ידיע מאן קטליה, שבאופן זה מביאים עגלה ערופה.

ותמהו על יישוב זה וביארוהו: איך אפשר לומר שבגדי כהונה מכפרים כאשר ידוע מי ההורג, והרי באופן ידיע מאן קטליה?! — בר קטלא הוא! [חייב מיתה ההורג]! ועד שלא נהרג אין מתכפר אפילו לאחרים, ככתוב: "ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו"!

ומפרשינין לה: בגדי כהונה מכפרים על אחרים, זה כאשר הרג במזיד ולא אתרו ביה. שאינו חייב מיתה.

וחוזרים לתרץ את הסתירה:

לשון הרע אלשון הרע לא קשיא, הא שהקטורת מכפרת על לשון הרע, מדובר

באומרו בצינעא, שהוא בחשאי בדומה לקטורת. והא שהמעיל של בגדי כהונה ב-טז מכפר עליו, מדובר שאמרנו בפרהסיא, והמעיל שהוא בקול מכפר על מעשה קול.

בעא מיניה רבי שמואל בר אלנדר מרבי חנינא, ואמרי לה [ויש אומרים] רבי שמואל בר נדב התניה דרבי חנינא הוא זה ששאל מרבי חנינא, ואמרי לה שהשאלה היתה מרבי יהושע בן לוי: מה נשתנה מצורע שאמרה תורה⁽⁶³⁾: "בדד ישב מחוץ למחנה מושבו"?

ופשטיגן לה: הוא המצורע [שבאו עליו נגעים על שדיבר לשון הרע, כמבואר לעיל] הבריל בין איש⁽⁶⁴⁾ לאשתו שגרם להם להתקוטט, על ידי לשון הרע שאמר ביניהם [רבינו גרשום], ובין איש לרעהו, לפיכך אמרה תורה: "בדד ישב וגו'".

אמר רבי יהושע בן לוי: מה נשתנה מצורע שאמרה תורה יביא שתי⁽⁶⁵⁾ צפרים לטהרתו? אמר הקב"ה: הוא (עושה) עשה המצורע [שבאו עליו נגעים על לשון הרע] מעשה פטיט לשון קול של לשון הרע היוצא בחשאי, לפיכך אמרה תורה: יביא קרבן פטיט צפרים שצועקין בכל שעה.

תנו רבנן: כתיב: "לא תשנא את אחיך

התנאים אם מצורע אסור בתשמיש המטה. והביא משיטה מקובצת [ב"מ לא] בשם הרא"ש שכתב שגם לפי המאן דאמר שמותר בתשמיש המטה אבל איננו מקובל על אשתו ואיננה רוצה להיות אתו.

64. ביאר המהרש"א שהשינוי במצורע הוא שחוף מהכבשים שמביא ביום השמיני הוא צריך

63. ביאר המהרש"א שהשינוי במצורע הוא, ששאר הטמאים אינם משתלחים מחוץ לשלשה מחנות [אלא רק ממחנה אחד או שנים], ואילו מצורע חמור שמשתלח מחוץ לכל שלשת המחנות.

64. משמע מכאן שגם הוא נענש שיהיה אסור באשתו, והעיר ה עולת שלמה, שנחלקו בזה